

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ЇЇ ФОРМУВАННЯ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS: THEORETICAL APPROACH TO ITS FORMATION ON THE BASIS OF THE COMPETENCE APPROACH

Сучасні заклади дошкільної освіти активно трансформуються в «інститути соціалізації», а вихователі повинні бути рольовими моделями для дітей і мати відповідний рівень професійної компетентності. З психолого-педагогічної точки зору встановлено, що компетентні вихователі володіють достатніми знаннями, розвинутою педагогічною компетентністю, досконалими професійними вміннями та навичками, сформованою професійною самосвідомістю та педагогічним мисленням, а також навичками самонавчання та самовдосконалення. На основі узагальнень з'ясовано, що основними ознаками професійної компетентності майбутніх вихователів є досконале оволодіння теоретичними знаннями, педагогічними вміннями та навичками, самовдосконалення та творча праця, засвоєння культурного, етнічного та духовного потенціалу, практичне застосування новітніх методик виховання та розвитку дітей дошкільного віку. У професійній діяльності вихователів можна виділити п'ять основних функцій: організація, планування, управління, допомога та педагогічний аналіз. Основні ролі педагогів включають навчання, допомогу дітям у набутті нових знань та виховання на основі творчої мотивації. Особистісні якості (відвертість, доброта, емпатія та чесність) відіграють важливу роль у професійній компетентності педагогів. Сучасний педагог має бути інноваційним дослідником, організатором, фасилітатором, консультантом і тренером. Провідну роль у формуванні професійної компетентності майбутніх педагогів відіграє компетентнісний підхід. Цей підхід є базовою методологічною настановою, що дозволяє цілісно та інтегровано розглядати діяльність педагога. Його реалізація забезпечує активність і мотиваційну готовність, стимулює творчість і спонукає до рефлексії. Компетентнісний підхід дає змогу студентам удосконалити методику впровадження дидактичних, виховних, розвивальних та соціально-інтерактивних технологій у закладах дошкільної освіти.

Ключові слова: професійна компетентність, майбутні вихователі, заклади дошкільної освіти, компетентнісний підхід.

Modern preschool education institutions are actively transforming into «institutes of socialization», and educators must be role models for children and have the appropriate level of professional competence. From a psychological and pedagogical point of view, it has been established that competent educators possess sufficient knowledge, developed pedagogical competence, perfect professional skills and abilities, formed professional self-awareness and pedagogical thinking, as well as self-study and self-improvement skills. Based on generalizations, it was found that the main signs of professional competence of future educators are perfect mastery of theoretical knowledge, pedagogical abilities and skills, self-improvement and creative work, assimilation of cultural, ethnic and spiritual potential, practical application of the latest methods of education and development of preschool children. In the professional activity of educators, five main functions can be distinguished: organization, planning, management, assistance and pedagogical analysis. The main roles of teachers include teaching, helping children to acquire new knowledge and education based on creative motivation. Personal qualities (openness, kindness, empathy and honesty) play an important role in the professional competence of teachers. A modern teacher must be an innovative researcher, organizer, facilitator, consultant and trainer. The leading role in the formation of professional competence of future teachers is played by the competence approach. This approach is a basic methodological guideline that allows a holistic and integrated consideration of the teacher's activity. Its implementation ensures activity and motivational readiness, stimulates creativity and prompts reflection. A competent approach enables students to improve the methodology of implementing didactic, educational, developmental and social-interactive technologies in preschool education institutions.

Key words: professional competence, future educators, preschool education institutions, competence approach.

УДК 37.09

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/67.1.53>

Скрипник І.В.,

викладач фахових дисциплін
Відокремленого структурного підрозділу
«Професійно-педагогічний фаховий
коледж Глухівського національного
педагогічного університету
імені Олександра Довженка»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У 21 столітті відбувається активний перехід від індустріального суспільства до суспільства, в якому важливу роль відіграють знання та інтелектуальна праця, а найбільшим капіталом є професійна компетентність, творча ініціатива та сформована готовність навчатися впродовж життя. Ми погоджуємося з Н. Штер, що ефективне збагачення особистості такими результатами напруги залежить від професіоналізму та професійної компетентності педагогів, першими з яких є педагоги закладів дошкільної освіти (ЗДО). Сучасні

заклади дошкільної освіти потребують професіоналів-новаторів, здатних приймати науково і технічно правильні рішення, вільно виконувати свої обов'язки, творчо мислити, вирішувати нестандартні завдання і при цьому самостійно розвиватися і самовдосконалюватися. Оскільки дошкільна освіта відіграє особливу роль у розвитку особистості дитини, вимоги до змісту професійної підготовки майбутніх вихователів особливо високі. Сучасний дошкільний педагог – це фахівець, який, орієнтуючись на наукові досягнення та психолого-педагогічні інновації, володіє різноманітними

вміннями розвитку, виховання та навчання дітей і здатний до саморозвитку, самовдосконалення, самоделювання та самопроекування в різних сферах життєдіяльності, в тому числі і в професії» [3, с. 241]. Ми повністю підтримуємо думку Н. Гагаріної про те, що запити сучасного українського суспільства створили нагальну потребу в суттєвих змінах у системі професійної підготовки майбутніх фахівців. На порядку денному постає питання про необхідність ґрунтового і системного аналізу цінностей та перегляду основних функцій, що вимагатиме якісного оновлення змісту освітнього процесу з метою створення найбільш оптимальних умов для становлення і розвитку особистості, здатної до професійної самореалізації та самодійснення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні аспекти професійної підготовки майбутніх педагогів розглядають Л. Артемова, А. Богуш, Л. Зданевич, В. Логінова, Л. Плетеницька, Т. Слободянюк, В. Чайка та ін.; Т. Атрощенко, Л. Завгородня, І. Княжева, Н. Маковецька, В. Нестеренко, З. Онишкова, О. Писарчук, І. Рогальська-Яблонська, Ю. Руденко, К. Щербаквої та ін. У публікаціях наголошується на практичному підході до формування готовності майбутніх вихователів ЗДО до професійної діяльності; праці О. Волошенко, Н. Кічук, С. Сисоєвої, Н. Устинової та ін. присвячені використанню інноваційних технологій. Потенціал компетентнісного підходу досліджували О. Вознюк, Н. Захарасевич, С. Кубіцький, О. Мисик та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, як свідчить практика, компетентнісний підхід не використовується належним чином в освітньому процесі студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта, і цей підхід не посідає належного місця у процесі формування їхніх професійних компетентностей. Не повною мірою враховується той факт, що компетентнісний підхід дозволяє освітньому процесу набути нових практико-орієнтованих можливостей, дає можливість випускникам реалізувати свій потенціал і бути конкурентоспроможними на ринку освітніх послуг закладів дошкільної освіти.

Мета статті – проаналізувати сутність професійної компетентності майбутніх педагогів, дослідити її особливості та розкрити потенціал компетентнісного підходу у її формуванні.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає В. Кремень, європейська педагогічна освіта активно пропагує дитиноцентричну освітню парадигму, яка втілюється через формування професійних компетентностей. У цьому контексті доречно коротко проаналізувати сутність наукової дефініції «професійна компетентність»: у баченні С. Гончаренка та Н. Ничкало,

професійна компетентність – це «сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності» [9, с. 102]. Іншими словами, майбутній фахівець за період навчання має оволодіти необхідними інструментами, засобами та продуктивними навичками для якісного виконання своїх обов'язків, а в період професійної підготовки має відбуватися поєднання компетентності (особистісних якостей) і підготовки (знань, умінь, навичок) до професійної діяльності; професійно компетентного вчителя можна розглядати як педагогічного фахівця з достатнім обсягом знань, розвиненою педагогічною компетентністю, досконалими професійними вміннями, професійною самосвідомістю, педагогічним мисленням, навичками самонавчання та самовдосконалення. Варто підкреслити, що за останнє десятиліття система дошкільної освіти зазнала значних змін, які пов'язані з оновленням змісту та перебудовою взаємодії в системі «вихователь-дошкільник». Зокрема, на думку О. Чекан [15, с. 13], основним підґрунтям формування професійної компетентності майбутніх вихователів в умовах багаторівневої системи освіти є вміння і навички та активне використання нових освітніх технологій та інноваційних форм і методів. У зв'язку з тим, що заклади дошкільної освіти потребують фахівців нового типу, нині підвищується попит на їхню професійну підготовку, яка насамперед стосується розвитку професійної компетентності. Дошкільна освіта вважається важливим періодом для формування не тільки основних компетенцій дітей дошкільного віку, а й широкого спектру загальноосвітніх і загальнокультурних компетенцій. Як стверджує В. Чайка, педагоги, які працюють у ЗДО, мають бути для дітей взірцем і прикладом для наслідування. «Педагог впливає на дітей усіма якостями своєї особистості, усією своєю поведінкою» [14, с. 139]. Крім того, його обов'язком є постійний саморозвиток і прагнення до самовдосконалення. З психолого-педагогічної точки зору, сучасні дошкільні заклади поступово перетворюються на справжні «соціалізовані освітні установи», а не «школи для маленьких дітей». Його головне призначення – бути посередником між дитиною як макрокосмосом і навколишнім світом як макрокосмосом, який має гармонійно увійти в цей світ, визначити свою частку в ньому, налагодити продуктивні стосунки з новим колом людей, відчути себе компетентним, життєздатним і яскравим» [5, с. 118]. З огляду на мету цієї статті, варто звернути увагу на характеристики професійної компетентності педагогів: у трактуванні Г. Бєленької компетентність педагогів дошкільної освіти – це «здатність виконувати професійну діяльність на основі професійних знань, умінь і навичок, інтегрована з розвитком важливих особистісних і професійних якостей».

Вона «характеризується наявністю глибоких професійних знань і педагогічних умінь, сукупність яких спрямована на практичне здійснення кваліфікованої професійної діяльності» [12, с. 15]. Крім того, на думку Н. Сиротич, компетентність слід розглядати крізь призму творчості та мистецької педагогіки, що має стимулювати позитивне ставлення студентів до розвитку своїх мистецьких знань, умінь і навичок та перетворювати їх на носіїв культурного потенціалу. На думку Писарчук, інноваційні педагоги повинні вміти практикувати у своїй професійній діяльності: 1) педагогічний гуманізм, 2) емпатійне ставлення, 3) співпрацю з усіма учасниками навчально-виховного процесу, 4) діалог, 5) особисту позицію [8, с. 164]. Ми повністю погоджуємося з В. Чайкою, що компетентність є основою для «професійного саморозвитку педагогів та самоаналізу їхньої діяльності» [14, с. 37]. Іншими словами, освітяни виступають активними носіями цінностей, способів дій і реакцій, а отже, повинні вміти розробляти цілі та засоби їх досягнення, вміти обирати форми і методи навчання та виховання, бути гнучкими. У світлі вищезазначеного стає зрозумілим, що майбутнім педагогам необхідно розвивати свою професійну компетентність систематично і цілеспрямовано, щоб вони могли вдосконалювати і переглядати свої погляди на професійну діяльність протягом навчання; на думку Н. Гагаріної [3, с. 242], у досягненні професійної компетентності в педагогічній діяльності велику роль відіграють дві групи чинників, а саме групи чинників відіграють основну роль. Зупинимося на характеристиках професійної компетентності педагогів. Це: повноцінне оволодіння теоретичними знаннями на рівні державних стандартів освіти; знання наук, пов'язаних з дошкільною педагогікою; педагогічна майстерність і творча дослідницька діяльність; самовдосконалення і творча активність; оволодіння культурним, етнічним і духовним потенціалом; застосування на практиці новітніх методик виховання і розвитку дітей дошкільного віку. У баченні професійної діяльності вихователів В. Чайка вважає за доцільне виокремити п'ять основних функцій: організація, планування, керівництво та допомога, педагогічний аналіз. Авторка вважає, що «реалізація цих функцій в освітньому процесі закладів дошкільної освіти залежить насамперед від уміння вихователів правильно планувати й аналізувати свою діяльність, виявляти сильні й слабкі сторони та окреслювати шляхи професійного самовдосконалення» [14, с. 141]. Ми підтримуємо Н. Сиротич у тому, що компетентні дошкільні педагоги покликані виконувати дві основні ролі: навчати, допомагати дітям дошкільного віку здобувати нові знання, виховувати, але й захоплювати, зацікавлювати, «заряджати» їх

творчою мотивацією. Самоформування творчих здібностей дитини є основою процесу соціалізації, формування здатності емоційно сприймати явища та події навколишнього світу» [12, с. 17]. На основі інтерпретації праць Т. Коваленко та М. Шах, професійна компетентність педагога з'ясовано, що особистісні якості відіграють важливу роль у Зокрема, доведено, що «найважливішою умовою педагогічного професіоналізму є наявність у вчителя таких якостей, як відвертість, доброзичливість, емпатія, щирість та здатність приймати і розуміти інших, поряд з достатнім знанням теоретичних основ» [4, с. 21]. Варто зазначити, що професійна діяльність вихователів має свої особливості, оскільки часто передбачає занурення педагогів у «суспільство дітей дошкільного віку», яке характеризується певним емоційним фоном напруженості, роздратованості та пригніченості. Психологічна атмосфера в групі, емоційне благополуччя кожної дитини, ставлення дітей один до одного та особисті успіхи дітей у діяльності значною мірою визначаються педагогом. Тому значну увагу слід приділяти розвитку особистості майбутніх вихователів та їхньому професійному становленню. З психолого-педагогічної точки зору, вихователів слід вважати ключовими фігурами в дошкільній освіті. Це пов'язано з тим, що саме вихователь має визначати особистісну траєкторію розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її вікових, фізіологічних та психологічних особливостей. У межах своїх професійних обов'язків вихователь має активно працювати над напрямками інтелектуального, соціального, фізичного, естетичного та особистісного розвитку. Професійні обов'язки педагогів передбачають увагу до психологічного благополуччя дитини, її внутрішнього світу, почуттів, переживань, захоплень та інтересів. Ці вимоги є особливо важливими, оскільки майбутні вихователі повинні отримати ґрунтовні психолого-педагогічні знання під час навчання, вміти своєчасно та ефективно фіксувати та коригувати відхилення в інтелектуальному, емоційному та поведінковому розвитку учнів, розвивати навички розв'язання конфліктних ситуацій та налагоджувати відносини співпраці з батьками чи опікунами дітей. Це пов'язано з тим, що вони повинні вміти ефективно фіксувати, корегувати та вирішувати конфліктні ситуації, а також володіти навичками роботи з батьками чи опікунами дитини. Іншими словами, сучасний педагог має бути інноваційним дослідником, організатором співпраці, фасилітатором, консультантом, помічником дитини та коучем. Робота педагога пов'язана з багатьма труднощами і вимагає витримки, сили волі, терпіння та наполегливості; результати наукових досліджень В. Семиченко, В. Чайки та О. Чебикіна свідчать, що сучасна система професійної

підготовки майбутніх педагогів сприятиме не тільки підвищенню їх здатності до спонтанного професійного саморозвитку. Ми солідарні з науковцями, але й сьогодні компетентнісний підхід до формування професійної компетентності застосовується лише фрагментарно і відсутній системний підхід до такої діяльності. Слід підкреслити, що серед усіх методологічних підходів, які мають бути покладені в основу професійної підготовки майбутніх учителів, саме компетентнісний підхід відіграє провідну роль: на думку А. Богуш, «на сучасному етапі розвитку науки й освіти в структурі полікритеріального підходу виокремлюють розвиток особистості та процеси її підготовки і навчання до того й іншого виокремлюють у структурі полікритеріального підходу» [2, с. 229]. Компетентнісний підхід трактується як «прискорення інтеграційних процесів в економічній, політичній і соціальній сферах, адекватна реакція освіти на зміни, що відбулися у світі дитинства порівняно з попередніми поколіннями. При вивченні потенціалу компетентнісного підходу було враховано, що він є фундаментальним орієнтиром для пошуку шляхів формування професійної компетентності майбутніх дошкільних педагогів. Як методологічне підґрунтя ми виходили з того, що саме цей підхід має бути покладений в основу процесу формування професійної компетентності, що уможливить цілісний та інтегрований погляд на діяльність дошкільного педагога. Впровадження цього підходу в освітній процес може сприяти підвищенню якості освіти та впровадженню інноваційних технологій. На основі компетентнісного підходу ми розробили методику, яка дає змогу майбутнім вихователям оволодіти загальними засадами педагогічної інноватики (що таке педагогічна інноватика, інноваційність, інноваційне навчання, класифікація педагогічних інновацій, пріоритети сучасної дошкільної освіти), а також інтерактивного навчання та технологій (сутність інтерактивного навчання, класифікація інтерактивних технологій, інтерактивні види інтерактивних вправ), а також вражені тим, що можуть ознайомитися з ігровою технологією (класифікація ігор, етапи проведення ігор, добір та використання ігор тощо). Як показують наші власні спостереження, компетентнісний підхід забезпечує знанняву, діяльнісну та мотиваційну підготовку, сприяє розвитку креативності та спонукає до рефлексії вчителя. Його практичні позитивні аспекти вбачаються в тому, що він посилює практичну спрямованість освіти, посилює її предметний і професійний аспекти та підкреслює роль досвіду. Впровадження компетентнісного підходу в освітній процес майбутніх педагогів дозволить їм сприймати знання не як суму засвоєної інформації, а як здатність професійно діяти в різних проблемних ситуаціях і практично реалізовувати їх

у практичній діяльності. Активно застосовуючи його на практичних заняттях, можна вдосконалити методику використання дидактичних, виховних, розвивальних та соціальних інтерактивних технологій у дошкільних навчальних закладах.

Висновки. Підсумовуючи, підкреслимо, що компетентнісний підхід надає реальну можливість студентам отримати соціальний досвід під час навчання та реалізувати власні педагогічні прагнення. Він сприяє формуванню якостей особистості, відповідної концептуальності та всеохоплюючого професійного мислення, які є важливими для майбутніх педагогів у їхній професії. У методологічному плані підхід дає можливість кожному майбутньому фахівцю ставити перед собою реальні завдання в процесі навчання та мобілізувати власні зусилля для їх виконання, а також підвищити власну готовність до якісного здійснення самостійної діяльності в закладах дошкільної освіти в майбутньому. Мета проекту полягає в тому, щоб. Наші подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення практичних механізмів реалізації компетентнісного підходу у формуванні показників професійної компетентності майбутніх вихователів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Беленька, Г. В. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів в умовах ступеневої освіти: автореф. дис. ... д-ра пед. наук, спец. 13.00.08 – дошкільна педагогіка. Київ, 2012. 38 с.
2. Богуш, А. М. Комунікативно-мовленєвий супровід становлення україномовної особистості майбутніх фахівців дошкільної освіти півдня України: навч. посіб. Одеса: Лерадрук, 2013. 241 с.
3. Гагаріна, Н. В. О. Сухомлинський про організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів. Педагогічний альманах. Вип. 8. 2010. С. 240–246.
4. Коваленко, Т., Шах, М. Майстерність вихователів: ефективність тренінгової роботи. Психолог дошкілля. № 6. 2016. С. 21–26.
5. Лакуста, О. Система управління процесом підготовки вихователів закладів дошкільної освіти до соціалізації дітей дошкільного віку. Науковий пошук молодих. Вип. 2. 2018. С. 117–123.
6. Мисик, О. С. Методологічні аспекти формування фахової компетентності в майбутніх вихователів дітей дошкільного віку. Педагогічний альманах. Вип. 38. 2018. С. 119–126.
7. Печенко, І. П. Сучасний дошкільний заклад як провідна інституція соціалізації особистості у дошкільному дитинстві. Рідна школа. № 6. 2008. С. 65–67.
8. Писарчук, О. Формування освітньо-розвивального середовища як компонент професійної підготовки майбутніх вихователів до інноваційної діяльності. Підготовка майбутніх фахівців початкової та дошкільної освіти: стратегії реформування: колективна монографія. Тернопіль: [Осадца Ю. В.], 2019. С. 155–169.

9. Професійна освіта. Словник : навч. посіб. / уклад. С.У. Гончаренко; ред. Н.Г. Ничкало. Київ: Вища школа. 2000. 149 с.

10. Сватенков Т., Сватенкова А. Компетентнісний підхід у розвитку особистості сучасного підлітка. *Social work and education*, 5(1), 2018. С. 130–138.

11. Семиченко, В. А. Заслуженюк, В. С. Психологічна структура педагогічної діяльності. Ч. 2. Київ: Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2001. 230 с.

12. Сиротич, Н. Б. Методологічні аспекти формування професійної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка. № 1. 2010. С. 15–20.

13. Чайка, В. Психолого-педагогічні умови підготовки майбутнього фахівця дошкільної освіти

до саморегуляції професійної діяльності в процесі навчання у закладах вищої освіти. Підготовка майбутніх фахівців початкової та дошкільної освіти: стратегії реформування : колективна монографія. Тернопіль : [Осадца Ю. В.], 2019. С. 137–154.

14. Чайка, В. М. Проблеми змісту підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до інноваційної педагогічної діяльності. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка. № 2. 2012. С. 33–39.

15. Чекан, О. І. Застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності вихователя дошкільного навчального закладу: навч. посіб. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2015. 184 с.

16. Штер, Н. Світ знання. Deutschland. 2001. № 1. 2001. С. 40–44.